

VENKOV – VZTAH STUDENTŮ K VENKOVSKÉMU PROSTORU

Terezie Cuhrová

V posledních letech je problematice venkova a seriózním diskusím k němu věnováno mnohem více prostoru, než tomu bylo dříve. Jako každé závažnější téma, vyžaduje i toto zodpovědný komplexní přístup, důsledné vážení jednotlivých návrhů a zejména rozumný nadhled. Není snadné oprostít se od zvláštního sentimentu, který v nás (lidech současnosti) přežívá a zkresluje obraz „tradičního venkova“. Dokážeme vysvětlit slovo tradice, popsat tradiční venkov, ale dokážeme mu rozumět v kontextu dneška? Vytvoření obecné definice venkova je, kromě kvantifikace víceméně neměnných složek (kulturní krajina, různé formy osídlení...), i záležitostí subjektivního vnímání. Vztah k venkovu – ke krajině, místu, památce – nás nepochybně při hodnocení ovlivňuje.

Lze například říci, že kde končí město, tam začíná venkov? Pokud bychom tuto teorii přijali, byla by ale „dělicí hranice“

Foto © V. Štencel

Osturňa, Spišská Magura.

značně pohyblivá. Neboť města vykonávají téměř amébovitý pohyb, roztahují se všemi směry a pohlcují každým okamžikem kousek po kousku svoje okolí. Z toho plyne, že i venkov je územím bez pevných hranic, proměnlivé v čase a prostoru. Především je však tato krajina se sídly odra-

zem více či méně zdařilého soužití člověka s přírodou. Zřetelný sociální a jiný duchovní rozměr je mnohdy to, co ho od města odlišuje.

Předložený příspěvek dokumentuje odraz vztahu k venkovu ve studentských

pracích. Na pomoc proto byly použity studie (ať již semestrální či diplomové) z předmětu Urbanismus venkova vyučovaného na Lesnické fakultě České zemědělské univerzity*). Ve stručnosti nastíním, co je náplní zmiňovaného předmětu. Kromě získání teoretických vědomostí je jeho součástí vypracování urbanisticko-krajinářské studie pro vybranou obec a její katastr. Studenti jsou nejen nuceni ověřit si dosavadní znalosti aplikací v terénu, ale, a to je velmi cenné, získávají zcela nové zkušenosti při kontaktu s místní samosprávou obce. Seminář vede i k nezbytnému pochopení vývoje sídla z historie do současnosti, stejně jako krajiny, což je nejlepším předpokladem k rozumnému nastínění rozvoje do budoucnosti. Pozorné vyhledání střetů a negativních prvků zase otevírá prostor pro vytvoření zcela nezávazných návrhů na zlepšení. Mapování krajiny přináší nová zjištění o hodnotě ekologicky stabilních ostrůvků zeleně a otevírá cestu k ocenění drobných odkazů minulosti – památek. V pracích se mnohdy objevují pocity radosti, ale i zklamání nad ztrátou kulturního bohatství řešené oblasti a jeho nedostatky. Tyto projevy, vztahující se buď k venkovu obecně i k jeho jednotlivým aspektům (stavbám, památkám, krajině...), jsou přáním nalézat obraz venkova nepotrhaný a využít možnosti vrátit mu, pokud se ztratila, jeho pravou podobu.

Výběr obce je rozhodující, ale ne vždy snadná záležitost. Je potřeba si uvědomit, že pro tvorbu studie není vyhrazen zvláštní čas a je tedy vypracována za plného chodu výuky s ostatními předměty. Jedním kritériem proto může být i vzdálenost od Prahy. Ten, kdo se takto rozhodne, ale zpravidla bývá, kvůli blízkosti města, ochuzen o přítomnost ryze charakteristických prvků venkova i o jeho osobitou atmosféru. Příměstský prostor je složitě poměřovat stejně jako venkovský či městský. Přestože právě on by mohl být určitým spojovatelem mezi oběma subjekty, působí dnes na mnoha místech spíše jako svébytné území ohraničené nepřekročitelnou zdí. Jeho analýza vyžaduje specifický přístup (zejména poznání vzájemného provázání s širokým okolím), který je na semestrální práci možná příliš náročný. V určitých ohledech to má snazší ten, kdo na vesnici bydlí. Vstupuje do tvorby pro-

Z Osturňi ven do krajiny

Foto © V. Štencel

Osturňa

Foto © V. Štencel

jektu s konkrétnější představou o zázemí i okolí a lépe se mu vyhledává, co v obci schází. Některým je to hned jasné:

„Můj výběr vesnice pro zpracování studie byl naprosto jednoznačný. Neznám žádnou jinou kouzelnější a krásnější vesničku než jsou Ostojkovice.“

(Marie Stehlíková, 3. ročník – obec Ostojkovice, 2002)

U mnohých je to příležitost podívat se blíže ke kořenům své rodiny:

„...a v neposlední řadě je tady ještě jisté osobní zaujetí. Můj praděd vedl po mnoho let draženovskou jednotřídku, později bydlel v přízemí budovy nové školy a tady také vyrůstala moje babička.“

(Lenka Pířová, 3. ročník – obec Draženov, 2002)

A u někoho je to třeba touha poznat nové kraje:

„Hledala jsem vesnici zasazenou v zajímavé krajině, mající alespoň částečně zachovaný charakter původního uspořádání staveb. A též místo, do kterého ráda zavítám i po dokončení této práce a které

mě v průběhu jejího zpracování bude inspirovat a neomrzí.“

(Kristýna Procházková, 3. ročník – obec Vlkančice, 2002)

Při zkoumání venkova je potřeba vracet se do historie. Toto ohlédnutí se do minulosti v mnohých z nás vyvolává hlubokou nostalgii, povzdech nad něčím nenávratně ztraceným. Zapomínáme na to, že hodnotíme „idylický“ život z pohodlí našeho dnešního domova a neuvědomujeme si nezměrné úsilí skryté pod tímto okouzlujícím obrazem. Možná kdybychom tehdejšímu sedlákovi, lopotícimu se na poli s dřevěným pluhem, dali na výběr mezi ním (rozuměj nástrojem) a traktorem, nezaváhal by. Hledíme-li na dřívější způsob života neidealizovaně, stává se pramenem ověřených informací a zkušeností. Při analýze dokážeme pochopit, co je reálné z minulosti oživovat a co má zůstat tradicí v ústním podání. Opravdovou inspirací je nepochybně předání jakékoliv zkušenosti. Situace se oproti minulosti změnila, technicky jsme vespěli a stále postupujeme kupředu.

*) Dále se na Lesnické fakultě na Katedře staveb vyučují předměty související s venkovem: Územní plánování, Stavby pro venkov, Rodinné farmy, Polní a lesní cesty. Vzhledem k tomu, že téměř veškeré předměty směřují k lepšímu poznání jednotlivých zákonitostí a složek krajinného systému, lze je následně aplikovat i na krajinu venkova.

Malý háj, Krušnohorsk

Humpolecko

Návrat k tradičnímu pluhu tedy není tak nutný, jako návrat k respektu, ke snahám o pochopení hluboké spirituality venkova.

„Tam, kde historický vývoj vedl k harmonizaci přírodních podmínek s architektonickým rozvojem, vzniká půvabná krajina vyvolávající příjemné pocity. Schopnost dosáhnout takové harmonie vyžaduje tradici a především zkušenost, předávanou z generace na generaci, zkušenost založenou na pozorování přírody a zvýšeném vnímání těchto změn. Výchozí teorie pro jejich vysvětlování se s prohlubováním našich vědomostí vyvíjí. Žádná vědecká parametrizace jevů a procesů v krajinném prostředí však nemůže nahradit prosté, avšak staleté zkušenosti našich předků.“

(Zuzana Beránková, 5. ročník – Podkladová studie pro obnovu obce Turkovice, 2003 – diplomová práce)

S duchovním rozměrem venkova nepochybně souvisí vztah k památkám,

především sakrální architektuře. Ať již těmto četným drobným stavbám přisuzujeme hlubší smysl nebo ne, pravdou zůstává, že byly vystavěny na základě víry. Jako symboly poděkování, prosby či odpuštění jsou hlavními aspekty sakrální složky krajiny a mají v ní zcela ojedinělé nezastupitelné místo.

„...u cest, na rozcestí, na skále, u rybníčka nebo třeba uprostřed pole. Stojí tu jako němí svědci nejruznějších událostí, veselých či tragických. Tento křížek je památkou na blízkého zemřelého, tamten zas poděkováním za uzdravení člena rodiny a jiný třeba dohlíží a ochraňuje sedláckovo pole.“

Zamysleme se nad tichou a nevtíravou poetikou těchto staveb. Neměli bychom si jich vážit? Opravovat a obnovovat je? Zamýšlet se nad osudy lidí dávno ztracených v hlubinách času? Stavět nové jako poděkování někomu či něčemu?...“

(Kateřina Jeřábková, 3. ročník – obec Varvažov, 2002)

Při výběru obce se pro některé stává zásadním kritériem kvalita (pestrost) okolní krajiny. Jen člověk s literárním nadáním je schopen nalézt správná slova pro krásu uniformních lánů polí. Předpokladem pro vypracování studie je důkladné „prochození“ celého katastru obce. Při několikerých návštěvách v terénu se mezi řešitelem a místem zrodí určité pouto (a zde velmi záleží na estetické hodnotě krajiny – záležitost spíše subjektivní). Tam, kde student pochází z daného kraje, je situace jednodušší o znalost prostoru, někteří však, jak sami přiznávají ztrácí objektivnost.

„V jednoduchosti a čistotě má Vrchoviny je ale ta nejpůsobivější krása, co znám. Mým nepřekonatelným handicapem byly ale „brýle z dětství“, které se mi podařilo popostrčit dolů na nos jen velmi zřídka.“

(Marie Stehlíková, 3. ročník – obec Ostojkovice, 2002)

Vztah ke krajině se většinou projevuje v popisech. Pozorný čtenář si, díky vyjmenování jednotlivých komponentů krajinné scény, dokáže vytvořit celkový obraz. Autor nás nechává kráčet po loukách, občerstvovat se přítomnou krásou, ale spolu s ním i trpět nad ztrátou či znehodnocením neopakovatelného.

„Když překročíme hranice obce a opustíme poslední obydlený dům, většinou musíme stoupat směrem nahoru, pokud se nevydáme údolím řeky Opavy, táhnoucím se od severu na jih. Od obou břehů totiž krajina na západ i východ stoupá, přes pastviny a louky, na které se vyhání skot a spásá zelený drn, nebo se seče tráva na seno či píci. Potom se na řadu dostávají lesy. Někde obrovské plochy luk, táhnoucí se až k 8 km vzdáleným Karlovicím směrem na sever, zcela chybí a za posledními zděnými domy se již rozkládají lesy. Tak tomu je hlavně v částech Skrbovice a Pocheň. Místní krajina je silně poznamenána zakládáním smrkových monokultur, na strategických místech (nad silnicí, na kraji lesa), jako památka na válečná léta ještě stále stojí a ještě dlouho budou stát bunkry, vzdálené jeden od druhého sotva 300 metrů. Tak vypadá krajina Sudet již více než půl století po válce. Betonové obludy neztratily nijak na své kráse, zub času je stačil pramálo poznamenat, snad jen ty stromy a keře, co rostou na jejich mechem a hrabankou pokrytých střechách nejsou původní.“

(Miroslav Čapek, 3. ročník – obec Široká Niva, 2001)

Foto © Š. Štenclová

Kulturní krajina podhůří Belianských Tater

Nejsme-li spisovatelé, vypovídáme o svém vztahu ke krajině spíše odborným popisem. Krajinář by měl vidět funkci a ekologickou stabilitu sledovaného prostoru. Proto se v projevech mnohdy kromě vlastního popisu objevuje i zhodnocení.

„Krajina v okolí Drahova má zvláštní kouzlo, působí na mě vyrovnaně. Obec leží na mírném kopečku, dominantu jí tvoří nahoře posazený kostel. Je krásně vidět z okolních kopečků. Výrazným prvkem v krajině je ale lemující státní silnice. Nezanedbatelný pozitivní vliv na působení krajiny mají Kostel sv. Maří Magdalény v Novém Domě a všude přítomné rybníky. Estetickou funkci zastávají různé velké shluky zeleně v polích a v okolí obce, soliterních stromů jsem objevil pouze pár. Při výhledu od kostela působí příjemně lesní komplexy.“

(Jiří Stiborek, 3. ročník – obec Drahov, 2002)

„Již od dětství na mne působily tyto výjevy (krajina z Ladových obrázků – pozn.), na kterých bylo zobrazováno harmonické prorůstání vesnice, krajiny a lidské aktivity v nich obou. Trýznivé pak bylo srovnání se stavem českých vesnic a krajiny, jak jsem je viděl kolem sebe – obrovské lány scelených polí bez kousku přirozené zeleně, velké podniky zemědělské velkovýroby rozestě po krajině, monokulturní lesy, disharmonická zástavba na vesnicích, neupravené návsi, neúcta k drobným sakrálním stavbám a mnoho dalšího.“

...Absence polních cest vymezila člověku, pěšky jdoucímu krajinou potupné místo u kraje asfaltové vozovky. (Mě však vždy lákalo jít jinam, než kam mě vedou „hlavní silnice“).“

(Tomáš Urban, 5. ročník – Podkladová studie pro obnovu obce Únětice, 2000 – diplomová práce)

Na několika příkladech bylo naznačeno promítnutí vztahu studentů k venkovu. Je zřejmé, že popsání osobního zaujetí k čemukoliv je opravdu těžké. Kdo se někdy pokusil vystihnout své vnitřní pocity a nalézt

ta správná slova, je si dobře vědom nesnadnosti vytyčeného cíle. O to více si pak těchto otevřených vyjádření musíme cenit.

Závěrem

Kdysi dávno bylo zlomeno pouto rozumného vztahu mezi člověkem a přírodním prostředím, pošlapáno a jednotlivé kousky rozházeny po širokém okolí. Nalezení a sesbírání jednotlivých částí je náročné a kdo ví, jestli ještě budou do dnešní krajinné mozaiky pasovat. Mnohé náznaky znovuoživení jsou cítit ze všech stran. Určitě mezi ně patří, vedle dobrovolných iniciativ, usilujících o obnovu staveb i krajiny a vládních programů nasměrovaných na pomoc stabilizaci venkova, i zmiňované studentské práce. Ať se již zájem projevuje nejrůznějším způsobem – od obdivu přes kritické hodnocení až po skutečnou pomoc – vždy je upřímným výrazem pomoci venkovu na jeho dlouhé cestě k obnově.

Ing. Terezie Cuhrová
Lesnická fakulta

Česká zemědělská univerzita Praha

Foto © V. Štencel

Spišská Magura

Foto © T. Cuhrová

Kostel sv. Maří Magdalény v Novém Domě